

Луцьк, Редакційно-видавничий відділ ВДУ «Вежа», 1999. – 400 с.; Теліга 1992: Теліга О. Збірник / Олена Теліга / Київ – Париж – Лондон – Торонто – Нью-Йорк – Сідней: Вид-во ім.О.Теліги фундації ім.О.Ольжича, 1992. – 474 с.; Шиллер 1957: Шиллер Ф.О. Стихотворения Маттисона // Собр. соч в 7 т. – Т.6. – М.: Худ.лит., 1957. – С.628 – 646.; Яроциньский 1978: Яроциньский С. Дебюсси, импрессионизм и символизм / Пер. с пол. С.С.Попковой. – М.: Прогресс, 1978. – 231 с.

В статтє очерчены особенноты развития жанра ноктюрна в украинской поэзии первой половины XX века, в частности в творчестве М.Вороного, О.Олеся, Е.Маланюка, О.Телиги на фоне западноевропейской традиции. Прослеживается влияние символизма в музыке (ноктюрны К.Дебюсси) на смену стиля и поэтики стиха. Осмысливается феномен музыкальности словесного искусства как доминанта художественного мышления украинских поэтов. Анализируется тематический спектр ноктюрновой поэзии в контексте интермедиальных параметров.

Ключевые слова: жанр, ноктюрн, символизм, взаимодействие искусств, тема, музыкальность литературы.

Рецензенти: Ткачук М.П., д-р філол.наук, проф. (Тернопіль)
Журба С.В., к.філол.наук, доц. (Кривий Ріг)

Світлана Притолюк, доц. (Тернопіль)

ББК 83.3 (4 Нім)

УДК 82. 436 – 31

Становлення особистості та процес самоідентифікації в романі К.Е.Францо́за «Мошко з Парми»

У статті аналізується твір Карла Еміля Францо́за «Мошко з Парми. Історія одного єврейського солдата», зокрема розглядається специфіка становлення особистості та процесу самоідентифікації в умовах детермінуючого впливу полікультурного середовища, акцентується на амбівалентності розвитку релігійних почуттів головного героя.

Ключові слова: роман виховання, становлення героя, самоідентифікація, аукторіальний наратор, Карл Еміль Француз.

Svitlana Prytolyu. Personality formation and the process of self-identification in the novel "Moshko from Parma" by K.E. Franzos

The novel "Moshko from Parma" by K.E. Franzos is being analyzed in the given article. the peculiarities of personality formation and the process of self-identification under determining influence of policultural society are of special interest. Also, close attention is being paid to the ambivalent development of the main character's religious feelings.

Key words: educational novel, self-affirmation, self-identification, assimilation, emancipation, auctorial narrator, Karl Emil Franzos.

У 1875 році з-під пера Карла Еміля Францоza з'являється ще один твір, присвячений єврейській тематиці – «Мошко з Парми. Історія одного єврейського солдата», надрукований у 1880 році. З погляду проблематики, твір продовжує лінію, яка поєднує культурні образки «З Напів-Азії» та збірку «Євреї із Барнова». Відома дослідниця творчості письменника С. Губах для означення жанру твору використовує поняття «Erzählung» (що з німецької перекладається як «розповідь, повість»), зауважуючи, що сам автор свідомо уникає поняття «роман» [Hubach 1986: 63]. Однак, зважаючи не тільки на його обсяг (311 сторінок), але й жанрову модальність, особливості сюжету та образну структуру, можна стверджувати, що «Мошко з Парми» виявляє інваріантні ознаки типової моделі роману виховання, виказуючи при цьому жанрову варіативність на проблемно-тематичному рівні.

Події у творі розгортаються у межах відомого із попередніх творів хронотопу: час оповіді охоплює відрізок середини XIX століття, місцем дії є Барнов. Саме так називав К.Е.Француз фіктивне галицьке містечко, прототипом якого став, як відомо, Чортків, де свого часу народився і провів дитячі роки письменник [Hubach 1986: 33]. Його обриси легко вгадуються в описах вигаданого простору і здаються знайомими читачеві, що прочитав більш ранні твори Карла Еміля Францоza. Повірити у достовірність зображуваних подій примушує використання реальних топонімів, таких як Тернопіль, Бучач, Заліщики, Вигнанка, Воловці, Хоростків, Микулинці, Уляшківці, Гусятин, Тлусте, Лемберг, Коровля, річки Дністер та Серет [Franzos 1880].

Наратив розпочинається річищі характерної для прозаїка манері. Аукторіальний наратор вже у першому реченні окреслює наративне означуване роману: це життєпис «одного бідного, давно

забутого чоловіка, що народився в одному віддаленому куточку землі, і після довгих років мандрів та поневірянь там же і помер, у самотності та злиднях²» [Franzos 1880: 1]. У наступному реченні схематично вимальовується «траєкторія» розвитку історії життя героя, пов'язана з перетворенням його імені, яке уже саме по собі є знаком долі: «Мойша, Мошко, Мойсей, Моріц, знову Мошко і, нарешті, Мойша. Історія його імені є одночасно історією щастя й нещастя всього його життя, про котре тут детально й з усією правдивістю оповідатиметься, починаючи від колиски і до могили» [Franzos 1880: 1]. Зміна імені відтворює характер перетворень у душі героя, символізує складний шлях пошуку власного «Я» та еволюцію особистості.

Історія розпочинається з моменту народження Мойші – шостої дитини сім'ї Абрахама Файльхендуфта, котрий «займався не менш як чотирима ремеслами: він був шкільним сторожем, доглядачем хворих, вартувальником біля покійників та кравцем, — і, не дивлячись на це, часто, щоб не вмерти з голоду, був змушений вдаватися й до п'ятого — до молитви. Бо усі чотири ремесла, принаймні у Барнові, не приносили прибутку, навіть якщо володієш рідкісним вмінням виконувати все одночасно» [Franzos 1880: 3].

Крізь мінорну тональність невтішних описів одразу проступає ворожість світу до нового мешканця, котрий народився у «маленькому, похмурому, вкритому брудом, провулку», а саме: в «найкрихітнішій, найбруднішій хатині цієї злиденної вулички» [Franzos 1880: 1]. Бідність і голод – ось атмосфера, у якій зростає головний герой. Про такі сумні обставини життя героя Карл Еміль Францоз оповідає з характерною для його стилю іронією: «За однією гарною легендою ангели записують кожну сльозинку, котру людина з болем у цьому світі проливає. Якщо це правда, тоді милостивий Бог, напевно, був змушений приставити до родини Фальхендуфтів окремого ангела. І у нього на правду було нелегке життя» [Franzos 1880: 3].

Боротьба за існування починається із перших років життя хлопчика, адже брати і сестри сам факт його народження вважали «підступом долі», а в новонародженому вони бачили «нового

² Тут і далі переклад наш

ворога у боротьбі за хліб та юшку» [Franzos 1880: 4]. Для усіх, навіть для батьків, він стає втіленням їхніх страждань: «Батьки до цього п'ять разів, важко зітхаючи, посилались на святе письмо, мовляв, дитя – це благословення Боже; у шосте вони були уже рішуче переконані, що забагато благословення також нездорово... І, коли хлопець підріс, думки втілились у дії» [Franzos 1880: 4].

Із самого початку Мойша потрапляє в становище вигнанця, бо лише своїм існуванням ще більше ускладнює і без того нелегке життя багатодітної родини, що потерпає від злиднів. Герой відчувається чужим у своєму оточенні, що відповідно визначає характер констеляції персонажів за схемою «Я» та «інші», або ж, точніше, «Я» і «Чужі». На його «інакшості» акцентується уже з дитячих років. Так, наприклад, на відміну від багатьох дітей, він не плакав, коли його лупцювали, і «жодним чином не з упертості, а тому що не був вразливим» [Franzos 1880: 4].

Таким чином, з перших сторінок твору оповідач сигналізує про протистояння протагоніста та його довкілля. Дистанція між цими двома категоріями збільшується із розвитком сюжету і з часом переростає у протиставлення «Я» та «світу», що відіграє роль детермінуючого чинника.

Автор наділяє свого героя яскравою зовнішністю. Важкі умови життя, жорстоке поводження лише загартовують вдачу хлопця, і, на подив усім, він виростає кремезним та мужнім, «так ніби був одним із тих велетнів, перед якими колись тремтів його народ, а не дитиною бідного кравця-невдахи і згорьованої єврейки, котру вигодували серед злиднів та сліз, і що зростала серед нужди та побоїв» [Franzos 1880: 5].

Не тільки зовні, але й поведінкою Мошко помітно вирізняється серед свого оточення: на противагу своїм одновірцям, які є «покірними, ледачими, боягузливими», він сміливо дивиться в обличчя небезпеки й доводить, нерідко за допомогою фізичної сили, свою правоту. Через це він часто чує: «Ти – як християнин!» [Franzos 1880: 6]. Розмірковуючи про свою вдачу головний герой і сам констатує: «Я – не такий, як усі» [Franzos 1880: 6]. Це відкриття ще більше відмежовує Мойшу від оточення, яке поступово стає відверто ворожим, посилює відчуття «інакшості» й примушує діяти всупереч прийнятним у громаді правилам і зразкам поведінки. Головний герой замикається у собі, стає мовчазним і

задумливим, чим викликає подив і недовіру усіх, а своїми «божевільними» вчинками поглиблює прірву, яка поступово виростає між ним та його середовищем, адже порушує ряд писаних і неписаних табу.

Наприклад, несподівано для усіх Мойша вирішує піти у рекрути. Для хлопця це єдиний спосіб розірвати зі своїм попереднім життям і здобути таку бажану, хоча й примарну, свободу. Його родина із жахом сприймає цю новину. Мотиви страху юдейського населення перед військовою службою коментує гетеродієгетичний (всезнаючий) наратор, котрий, зокрема, зазначає: «Юдейська віра, власне, не забороняє військової служби і заповідає бути вірним державі, у котрій живеш. Однак ця ж віра також заповідає суворо дотримуватися правил споживання їжі й виконувати усі молитовні церемонії. Той, хто цього не робить, вчиняє такий же важкий гріх, коли б він підняв руку на батьків. Адже він зазіхає на Бога, топче ногами його заповіді. ... Коротше кажучи, той, хто став солдатом, – вже більше не єврей, і втрачає право на радість у «тому світі». А «той світ» – то єдина втіха цього бідного, нещасного народу, омріяна земля, де єврея вже не зневажають і не глузують з нього, а він гордо походжає перед ликом свого Бога» [Franzos 1880: 17].

Родичі усіляко намагаються відмовити юнака від хибного, на їх погляд, кроку. До цієї справи вони залучають навіть старого рабина, котрий також переконаний, що той «хоче образити Бога», а тому їх обов'язок – «захистити святе ім'я від такої зневаги» [Franzos 1880: 19]. Коли ж усі їх старання виявляються марними, до справи береться маршалок Ітціг Тюркішгельб – перший наставник Мойші. Після перемовин із громадою, за відповідну плату, він дає слово відвернути «бідую» від Фальхендуфтів. Щоб реалізувати хитрий план, «червононосий ментор вирушає із своїм невгамовним Телемахом» у Заліщики, де й відбувався набір у рекрути [Franzos 1880: 31]. Тут на хлопця чекало велике розчарування: йому відмовляють не тільки тому, що він не досяг відповідного віку, але й тому, що він – єврей. Героя обурює зневажливе ставлення до його народу та цинізм військового. Сварка із капітаном завершується гучним ляпасом. Ображений підліток болюче переживає першу поразку, визнає, що й «тут немає рівності», і навіть розмірковує про самогубство на березі Дністра, де його застає спантеличений

маршалок. Чоловікові вдається вчасно спинити юнака, однак, навіть його, досвідченого знавця людських душ, неабияк вражає дивакуватість підопічного: «І чому цей хлопчина не такий, як ми? Чому?» [Franzos 1880: 40].

«Він – інший» – лейтмотив твору, що підкреслює винятковість головного героя і обґрунтовує його одержимість вийти за межі звичного й загальноприйнятого, а також необхідність самоідентифікації. Пошук власного «Я» супроводжується конфронтацією із оточенням, що не бажає миритись з інакодумством протагоніста, та внутрішніми конфліктами, що виникають на тлі уже сформованої картини світу та суперечностей, котрі герой пізнає в процесі розвитку та набуття досвіду. Кожен наступний крок віддаляє його від середовища й ускладнює можливість примирення із ним.

Завдяки винахідливості Тюркішгельба хлопець відмовляється від мрії стати вояком, проте й надалі не може визначитись, чим в майбутньому зароблятиме собі на хліб. Це завдання на початку видається складним і для маршалка, що розмірковує про вибір ремесла для Мойші: «Кравцем або шевцем він не хоче бути – для цього він занадто дужий, для гондляря – він занадто чесний: селяни обдурюватимуть його, а не він їх. Для рабина чи вчителя – він не надто мудрий, і жебрак з нього не вийде, бо для цього у нього надто здоровий вигляд. Що ж з нього буде, якщо його без діла пустити тинятися вулицею? Або дурник, котрий коли-небудь замість Дністра покінчить життям у Сереті, або злодій, погана людина» [Franzos 1880: 40].

Зважаючи на такі виняткові обставини, Ітціг Тюркішгельб приймає нестандартне рішення влаштувати підлітка на роботу до коваля. Після тривалих умовлянь та розмови із маршалком той неохоче погоджується взяти до себе в науку незвичайного учня. Адже на той час було також нечуваним, щоб єврей займався ковальською справою.

Такий вчинок знову викликає обурення громади. Вустами аукторіального наратора автор глузує із невігластва й обмеженості одновірців Мойші: «Ай справді, дехто навіть розмірковував над тим, чи бува такий вибір професії не образить Бога. Ах! Які тільки облудні уявлення не виношують ці бідні люди в своїх головах, вважаючи, що ображають суворого Всевишнього, через що їх

забобони громадяться, як та гора» [Franzos 1880: 54]. Маршалкові довелося докласти чимало зусиль, щоб переконати мешканців в правильності його рішення. Врешті, коли усі аргументи було вичерпано, винахідливий Тюркішгельб поставив усіх перед ділемою: «Коваль — або злодій!» [Franzos 1880: 56]. З огляду на радикальність вибору, громада одногolosно схилилось до першого.

Так головним героєм був зроблений перший крок із гетто у новий для нього християнський світ, представником якого став український коваль Василь Грипко. Як єдиний представник юдейського населення Барнова, що взявся за ковальську справу, Мойша усвідомлює свою винятковість, а тому із ще більшим завзяттям намагається довести не тільки одновірцям правильність свого вибору, але й усім «іншим», що він, єврей, придатний до такого ремесла. Він стає «стараннішим, серйознішим і, разом із тим, вправнішим, аніж будь-коли до цього» [Franzos 1880: 61]. Завдяки наполегливості й працьовитості Мойша здобуває визнання і суворого учителя, і мешканців містечка. Він отримує задоволення від праці, відчувається щасливим, бо «таке задоволення є справжнім щастям, можливо, єдиним на землі» [Franzos 1880: 54].

Зміна статусу героя супроводжується зміною його імені — його починають називати Мошком. К.Е.Францоз свідомо нагороджує свого героя не тільки позитивними рисами, але й наділяє певними недоліками, позиціонує його як небездоганну особистість, натякаючи на пластичності постаті центрального протагоніста, що виявляє значний потенціал для внутрішніх і зовнішніх перетворень: «Мойша був хорошою людиною, однак не ідеалом, а швидше поєднанням усіляких якостей. Він був спокійним, життєрадісним, врівноваженим парубком, котрий також інколи говорив неправду, перехиляв чарчину, чубився з іншими, залицявся до дівчат — але усього в міру» [Franzos 1880: 60 – 61].

Після чотирьох років навчання хлопець залишається ще три роки працювати в кузні. Тут він знайомиться із Гаврилом Думковичем, який стає йому близьким другом. Як представники двох різних світоглядів, їм доводиться долати стереотипи, нав'язані середовищем. Релігійні «диспути» в кузні спочатку часто закінчуються бійкою, однак, згодом «опоненти» все частіше приходять до спільної думки і, врешті, роблять вражаюче відкриття: «Полюби ближнього свого, як самого себе» — заповідь,

яка є і в християн, і в іудеїв, стає точкою сходження обох релігій. Одностайно юнаки визнають, що жодна із конфесій послідовно не дотримується її: «Кожен це каже, але жоден так не вчиняє – чому?» [Franzos 1880: 61].

В душі Мошка зароджується новий конфлікт, спровокований несумісністю антагоністичних цінностей двох різних конфесій. Він прагне жити в двох світах одночасно, при цьому руйнується певна нормативна модель, закладена з дитинства. Внутрішні переживання героя освітлюються із перспективи всезнаючого наратора, який наголошує на дуалістичності позиції Мойші, що «однією частиною своєї сутності міцно стояв у кузні, а інша пустила коріння у гетто» [Franzos 1880: 60].

Диференціація нового соціального досвіду призводить до зміни ціннісних орієнтацій: християнський світ перестає бути ворожим, – навпаки, саме серед християн герой знаходить і найближчого друга, і кохану. Психологічну кризу дезорієнтованої особистості влучно підкреслює метафоричне порівняння: «Наче той хробак уп'явся в мене, – говорив він, – іноді аж кричати хотілося, коли він мене точив, – але я мовчав. Кому ж я міг поскаржитися, кого звинувачувати? Ніхто в цьому не винен – я сам, лише я посадив того хробака у своє серце» [Franzos 1880: 63].

Амбівалентність ситуації поглиблює кохання до християнки. І Кася, і Мошко переступають через релігійні табу, бо «людина спочатку є людиною, і лише потім – християнином чи євреєм» [Franzos 1880: 62]. Француз методично ілюструє цю тезу на прикладі стосунків двох таборів. Проте кожен із них неготовий залишити межі власного, обмеженого забобонами й пересторогами, виміру. Головний герой виявляє слабкодухість, що, можливо, пояснюється прагненням автора підкреслити реалістичність образу людини, котра намагається побороти тенета упереджень та невігластва, проте їй бракує снаги й сміливості, щоб відстояти свою незалежність від оточення, адже Мошко не здатний зробити останній крок: «Він проклинав, оплакував перепони віри, але навіть у хвилини найбільшої слабкості йому не приходила думка стати християнином» [Franzos 1880: 145]. У цьому випадку протиставлення «Я» і «Світу» не видається надто категоричним, а радше вказує на рабську залежність цього «Я» від довкілля.

Запис у рекрути – наступна ланка у низці трагічних подій у житті героя, що завершили його остаточний вихід із гетто й розрив із середовищем. За іронією долі мрія тринадцятирічного юнака реалізувалася тепер проти його волі. Щоб заповнити набір останнім рекрутом, комісія, не вдаючись до формальностей, із-поміж багатьох юнаків обирає найвищого за зростом — Мошка. Його «інакшість» і тут зіграла фатальну роль. Однак те, до чого хлопець прагнув у юні роки, видається йому тепер жахливою химерою. Визнаючи свою безпорадність, він схиляється перед викликом долі. Також громада тепер із легкістю прощається з ним: для них це безболісніша жертва, аніж інший «благопристойний» представник їхньої віри. Особливого драматизму ситуації надають ще дві події в житті героя – смерть старого коваля Василя та вагітність Касі.

Перехід у новий вимір символічно позначений втратою атрибутів попереднього життя: він складає присягу, йому збивають пейси і дають нове ім'я – Мойсей, після чого рекрут вирушає до Тернополя, а звідти – до Мілану. Француз водить свого героя, як Данте, колами пекла, сповненого нових страждань. Навіть вимушена зміна імені, як нагадування про його походження, стає приводом для нових переживань: «Тепер я раптом став Мойсеєм. Я ненавидів це ім'я, і кожен раз, коли його чув, я здригався від образи, тому що мене назвали так проти моєї волі, як собаку» [Franzos 1880: 300]. Опанувавши ремесло коваля, ставши рекрутом, він намагається звільнитись від тягара минулого. Єдине, що стримує його, – це ім'я.

Військовий досвід остаточно змінює не тільки характер головного героя, але й світогляд. Життя із християнами позбавляє його упередженості, Мошко навіть пишається своєю «освіченістю». Він з іронією згадує про хасидів із своєї громади: «Як вони дивляться на світ, що вони знають про світ?!» [Franzos 1880, 303]. Перспектива стати «таким, як усі» штовхає його до наступного кроку, що символізує момент зречення: «...нарешті настав день, коли я засоромився своєї віри, – і відрікся...» [Franzos 1880: 304]. Так Мошко стає Моріцом, і так відбулася його «друга капітуляція», що, однак, не принесло морального задоволення герою, – він втрачає духовні орієнтири.

Змінивши ім'я, Моріц переживає нову кризу, нову душевну драму. Сум'яття і розгубленість передають рефлексії і внутрішні

монологи героя. «До якого Бога молитися? До Бога Хасидизму я не можу молитися, і, тим більше, до чоловіка на хресті» [Franzos 1880: 306]. Мить прозріння настає несподівано: «Коли смерть промайнула, коли ми ховали полеглих, – християн і євреїв, наших та італійців, – усіх в одній могилі, – тоді серце защеміло, як колись, у юності, і тоді я впізнав Його – праведного, і я припав до Нього» [Franzos 1880: 306]. Мошко знаходить свій шлях до Бога, що стоїть над усіма конфесіями і усвідомлює, що Всевишній – не мстивий, не милосердний, він – справедливий.

На відміну від класичних героїв роману виховання, герой Карла Еміля Францоza прагне досягти примирення не зі «світом», а з Богом. «Світ» залишається чужим для нього, а так зване «гармонійне завершення» (за Якобсом) – недосяжним [Jakobs 1972: 57]. Натомість більш бажаною є гармонія між ним та Богом, запорукою якої є розуміння Його волі: «Це не був страх смерті, що привів мене до усвідомлення цього, бо після того, як я її пізнав, після того, як осягнув своє життя, тоді я збагнув, що не можу сподіватися на його милість, – лише на його лють. ... І все ж я схилився перед ним і намагався повсюдно зрозуміти його волю у житті моєму та інших» [Franzos 1880: 306 – 307]. Уроки життя приводять Мошка до визнання своїх гріхів і помилок, найбільшою з яких було, на його думку, порушення заповіді любити ближнього свого.

Карл Еміль Францоз не вдається до детального опису перебування головного героя у війську. Про його звитяги й поневіряння на війні читач дізнається пізніше із розповідей, а надто із його сповіді, свідком якої став повітовий лікар. Солдатське життя, мандри, пов'язані із військовими походами, загартовують вдачу героя, він стає бравим вояком.

Традиційний для жанру роману виховання мотив подорожі закінчується повернення «блудного» сина. Опис осіннього похмурого дня символічно акцентує гіркоту, спустошеність фізично й психологічно розчавленої війною особистості. У виснаженому літньому чоловікові ніхто, навіть Гаврило, не впізнає колишнього коваля-велетня. Трагізм моменту підсилює драматичний епізод зустрічі рекрута із своїм сином Федьком, котрому виповнилося на той час двадцять років. Герой не наважується зізнатися хлопцеві, що він його рідний батько,

оскільки розуміє, що тепер їх розділяє не тільки релігія, але й тягар пережитого.

Коли Мошко повертається у містечко, то стає ледь не злочинцем в очах членів своєї громади, адже він не дотримувався їхніх законів, уживав «нечисту» їжу, проливав кров і продовжував служити навіть тоді, коли термін його рекрутської служби закінчився. Тепер він не просто «не такий, як усі», тепер він – «чужий». Його не приймає родина, відштовхує громада. Розповідаючи у шинку небилиці про свої воєнні пригоди, йому вдається випросити на чарчину й кусень хліба. Однак завдяки солдатським оповідкам Мошкові вдається наблизитись до сина, який нічого не підозрюючи, охоче вислуховує історії дивакуватого інваліда.

Війна, смерть, голод і холод змінили не тільки внутрішню суть його натури – з могутнього, здорового красеня Мошко перетворився на хворобливого жалюгідного каліку. Життя стає для нього нестерпним, він думає про самогубство. Існування сина стає єдиним сенсом його життя. Відмовити Федька від задуму стати солдатом він вважає своєю останньою місією. Заради порятунку сина Мошко остаточно позбавляє себе можливості віднайти своє «Я» і самоствердитись в новому статусі батька. На прохання Касі Мошко повідомляє Федькові про «смерть батька» і передає його заповіт: «Скажи моєму синові, нехай він буде кращим і щасливішим, аніж його батько» [Franzos 1908: 211]. Тепер, коли він, як батько, «помер», прийшла смерть фізична, що засвідчила місію головного героя виконаною. Помирає Мошко на ліжку у лікаря із Барнова в обіймах рідного сина, котрий так і не дізнався правди.

Остання жертва приносить «очищення» та остаточне примирення з Богом. Символічно ідею примирення покликаний утверджувати особливий ритуал: за єврейськими традиціями, в день смерті, над могилою померлого євреї читають відповідну молитву. Мошко заповідає, щоб в день його смерті син Федько прочитав над могилою християнську молитву «Отче наш» [Franzos 1880: 310]. Мотив умиротворення підкреслює завершення історії: його могила, на «краю кладовища», ошатно прибранна, і «з перших весняних днів і до пізньої осені на ній цвітуть найкращі квіти рівнини» [Franzos 1880: 311].

Таким чином, історія становлення особистості в романі К.Е.Францоza «Мошко з Парми» ускладнюється діалектичним процесом асиміляції, що супроводжується втратою та пошуком ідентичності, і завершується усвідомленням духовної сутності віри.

Література: Franzos 1880: Franzos Karl Emil. Moschko von Parma. Geschichte eines jüdischen Soldaten. — Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1880. — 311 S. Hubach 1986: — Hubach Sybille. Galizische Träume. Die jüdischen Erzählungen des Karl Emil Franzos. — Stuttgart: Hans-Dieter-Heinz Akademischer Verlag, 1986. — 216 S. Jakobs 1972: — Jakobs Jurgen. Wilhelm Meister und seine Brüder. Untersuchungen zum deutschen Bildungsroman. — München: Wilhelm Fink Verlag, 1972. — 326 S.

Притолок Светлана. Становление личности и процесс самоидентификации в романе Карла Эмиля Францоza «Мошко из Пармы».

В статье анализируется произведение Карла Эмиля Францоza «Мошко из Пармы. История одного еврейского солдата», в частности рассматривается специфика становления личности и процесса самоидентификации в условиях детерминирующего влияния поликультурной среды, акцентируется на амбивалентности развития религиозных чувств главного героя.

Ключевые слова: роман воспитания, становление личности, самоидентифікація, аукторіальний наратор, Карл Еміль Француз.

**Олександр Рокіцький, доц.
Наталія Рокіцька, доц. (Тернопіль)**

ББК 81.411.1-73 + 86.37-2

УДК 81`255.4=161.2:2

Перший україномовний переклад Біблії (до 110 річниці)

У статті висвітлено передумови та історію виконання першого повного перекладу Біблії українською мовою; зацентровано увагу на його актуальності, важливості та високому рівневі виконання; висвітлено жертовну і самовіддану працю авторів.

Ключові слова: перший переклад, Біблія, Старий Завіт, Новий Завіт.